

Rapportage

GO Jeugd 2012

**Gezondheidsonderzoek
onder jongeren van 12 tot en met 18 jaar
uitgevoerd door GGD Fryslân**

GGDFryslân

Inhoudsopgave

Hoe gezond is de Friese jeugd?	4
1. Inleiding	5
2. Onderzoeksopzet	6
2.1. Werkwijze.....	6
2.2. Achtergrondkenmerken van de onderzoeksgroep.....	7
3. Gezondheid	8
3.1. Ervaren gezondheid en chronische aandoeningen.....	8
3.2. Psychosociale gezondheid.....	9
4. Zorg	12
4.1. Contact met zorgverleners en instanties.....	12
4.2. Mantelzorg.....	14
5. Leefstijl	15
5.1. Voeding.....	15
5.2. Overgewicht.....	16
5.3. Lichaamsbeweging.....	18
6. Genotmiddelen	20
6.1. Roken.....	20
6.2. Alcohol.....	21
6.3. Energiedrankjes.....	23
6.4. Drugs.....	24
7. Seksualiteit	26
7.1. Seksueel gedrag.....	26
7.2. Ongewenste seksuele ervaringen.....	27
8. Leefomgeving	28
8.1. Thuisituatie.....	29
8.2. Beleving van school.....	30
8.3. Ingrijpende gebeurtenissen.....	30
8.4. Geestelijke en lichamelijke mishandeling.....	32
8.5. Sociale veiligheid.....	33

Hoe gezond is de Friese jeugd?

Resultaten van Gezondheidsonderzoek Jeugd (GO Jeugd)
2012 van GGD Fryslân

**“Altijd veilig vrijen nog niet de
standaard”** **“Overgewicht in Fryslân
stabiël”**
“10% van de jongeren beweegt veel te weinig”
**“Steeds minder jongeren
drinken, helaas nog wel teveel”**
**“Jongeren tevreden over hun
gezondheid”** **“Aantal jongeren
dat rookt stabiliseert al jaren”**

1. Inleiding

Dit rapport beschrijft de provinciale resultaten van het ‘Gezondheidsonderzoek jeugd’ (GO Jeugd) dat eind 2012 is uitgevoerd door GGD Fryslân. GGD Fryslân doet onderzoek naar de gezondheid, het welbevinden en de leefgewoonten van de Friese bevolking. Dit doet de GGD in opdracht van de Friese gemeenten en op grond van de Wet Publieke Gezondheid. Met de uitkomsten van het onderzoek voorziet GGD Fryslân de Friese gemeenten van cijfers ter ondersteuning van het gezondheidsbeleid.

Deze rapportage geeft een duidelijk en overzichtelijk beeld van de huidige gezondheidssituatie van de 12 tot en met 18 jarige jongeren in Fryslân. De resultaten van alle onderwerpen uit het onderzoek zijn in deze rapportage kort weergegeven. Uitgebreide analyse en themarapportages kunnen in overleg met gemeenten in een later stadium worden uitgewerkt.

1.1. Leeswijzer

Deze rapportage begint met een uitleg over de uitvoering van het onderzoek. De onderzoeksopzet komt aan bod, evenals de achtergrondkenmerken van de deelnemers aan het onderzoek. De volgende hoofdstukken zoomen in op de resultaten per onderwerp ondersteund door grafieken en tabellen. Bij deze rapportage hoort een tabellenboek. Hierin zijn alle genoemde cijfers per onderwerp terug te vinden. Om de leesbaarheid van dit rapport te vergroten wordt niet constant verwezen naar de achtergrondkenmerken van de deelnemers. Waar het gaat over ‘jongeren’ betreft het dus altijd de populatie 12 tot en met 18 jarigen Friese jongeren.

2. Onderzoeksopzet

De doelgroep van GO Jeugd is alle leerlingen van 12 tot en met 18 jaar uit het voortgezet onderwijs (vo) en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) in de provincie Fryslân.

2.1. Werkwijze

Om zoveel mogelijk jongeren te bereiken en deel te laten nemen, is het onderzoek uitgezet via de scholen. In maart 2012 zijn daarom alle vo-scholen en mbo-scholen in de provincie benaderd met de vraag mee te doen aan het onderzoek. Scholen die niet reageerden, hebben in april 2012 een herinnering ontvangen. Vervolgens is gekeken naar de geografische spreiding van de scholen. In gemeenten waar geen enkele school deelnam, is persoonlijk contact gezocht met de scholen, onder meer via de JGZ-verpleegkundigen en beleidsmedewerkers volksgezondheid en onderwijs van de desbetreffende gemeenten.

Aan de deelnemende scholen is gevraagd om, indien mogelijk, voor ieder leerjaar en onderwijstype minimaal één klas deel te laten nemen aan het onderzoek. Dit was echter geen voorwaarde voor deelname. Om de scholen gemotiveerd te houden voor deelname aan het onderzoek konden alle scholen zelf bepalen welke klassen en hoeveel leerlingen er deel zouden nemen aan het onderzoek. Er is dus niet actief gestuurd op de respons.

De contactpersoon op iedere school kreeg van GGD Fryslân een pakket met daarin handleidingen voor de docenten, informatie over het onderzoek voor de ouders van leerlingen onder de 16 jaar en flyers voor de leerlingen zelf met daarop een unieke inlogcode voor de digitale vragenlijst. Op de meeste scholen is het onderzoek afgenomen tijdens een regulier lesuur onder begeleiding van een docent. Op een aantal scholen was het niet mogelijk het onderzoek in te plannen in het lesrooster. Deze scholen hebben de flyers uitgedeeld aan de leerlingen zodat ze de vragenlijst thuis konden invullen.

Uiteindelijk hebben 5476 leerlingen deelgenomen aan het onderzoek. Daarvan vielen 467 deelnemers af door onjuist en/of onvolledig invullen van de vragenlijst of doordat zij niet binnen de doelgroep van het onderzoek vielen. De gegevens van 5009 deelnemers konden daadwerkelijk gebruikt worden voor de uitwerking van het onderzoek.

Het totaal aantal respondenten is hiermee lager dan in 2008 (9739). Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Zo is het onderzoek in 2008 uitgevoerd door de drie noordelijke GGD-en waarbij ook uitwisseling van respondenten heeft plaatsgevonden. Daarnaast kan de periode waarin het onderzoek is uitgevoerd (direct na de zomervakantie, als scholen druk bezig zijn met het opstarten van het schooljaar) een negatieve invloed hebben gehad. Ook blijkt dat GO jeugd steeds meer concurrentie krijgt van andere onderzoeken waarvoor scholen worden benaderd; scholen geven regelmatig aan enquête-moe te zijn en de onderzoeken leggen een te groot beslag op het aantal lessen van een klas.

2.1.1. Vragenlijst

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een digitale vragenlijst. De vragenlijst is tot stand gekomen in overleg met gemeenten, de samenwerkingspartners en andere instellingen op het gebied van gezondheid, zorg en welzijn. Er is daarbij zoveel mogelijk gebruik gemaakt van landelijke standaardvraagstellingen van de Lokale en Nationale Monitor Volksgezondheid. Hierdoor zijn resultaten van het onderzoek beter vergelijkbaar met bijvoorbeeld landelijke cijfers. Een groot voordeel vergeleken met GO jeugd 2008 is dat we gebruik kunnen maken van landelijke referentiecijfers van o.a. het Trimbosinstituut met betrekking tot het gebruik van genotmiddelen.

De vragenlijst bevat onder meer vragen over lichamelijke en psychische gezondheid, het gebruik van genotmiddelen (alcohol, tabak en drugs), seksualiteit, bewegen en leefomgeving.

Na het invullen van de vragenlijst kregen de leerlingen een persoonlijk advies, op basis van de door hen gegeven antwoorden. Dit advies had betrekking op de onderwerpen alcohol, drugs, seks, ontbijten, bewegen, mishandeling en pesten.

2.2. Achtergrondkenmerken van de onderzoeksgroep

In totaal zijn van 5009 leerlingen de ingevulde vragenlijsten gebruikt voor dit onderzoek. In Fryslân zitten er ongeveer 50.000 jongeren van 12 tot en met 18 jaar op vo-scholen en mbo-scholen¹. Dit betekent dat ongeveer 10% van de jongeren heeft deelgenomen aan GO Jeugd 2012.

Er hebben naar verhouding meer meisjes dan jongens deelgenomen aan het onderzoek. Daarnaast valt de meerderheid van de deelnemers (67%) in de leeftijdscategorie 12 tot en met 14 jaar. Het mbo is duidelijk ondervertegenwoordigd in het onderzoek. De verdeling van de deelnemers naar geslacht, leeftijd en opleiding staat hieronder weergegeven (tabel 2.2.).

Tabel 2.2. - Respondenten GO Jeugd Fryslân 2012 naar geslacht, leeftijd en schoolniveau (aantallen en percentages)

		aantal	percentage (%)
Geslacht	jongen	2383	48
	meisje	2626	52
Leeftijdsgroepen	12 tot en met 14 jr	3353	67
	15 tot en met 18 jr	1656	33
Opleiding	vmbo basis	1458	29
	vmbo theoretisch	1248	25
	havo	1388	28
	vwo	757	15
	mbo	97	2
Gezinssituatie	onbekend ²	61	1
	eenoudergezin	505	10
	anders	4447	90
Provincie	Fryslân	5009	

2.2.1. Wegen

Vanwege mogelijke scheve verdelingen in aantallen ten opzichte van de werkelijke verdelingen van leeftijd en geslacht, zijn de resultaten gewogen naar geslacht, leeftijd en gemeente. Door te wegen staan de resultaten van GO Jeugd in verhouding tot de werkelijke bevolking per gemeente wat leeftijd en geslacht betreft.

2.2.2. Cijfers vergelijken

Indien mogelijk zijn de cijfers vergeleken met die van eerdere GO Jeugd onderzoeken en met regionale en landelijke cijfers. Verschillen naar leeftijd, geslacht, type onderwijs of thuissituatie (achtergrondkenmerken) worden in de tekst genoemd als ze significant zijn. Er is sprake van een significant verschil als na toetsing blijkt dat een verschil niet op toeval berust.

¹ Informatie afkomstig uit Onderwijsdata van Dienst Uitvoering Onderwijs

² De groep 'onderwijsoort onbekend' wordt verder niet meer in de tabellen weergegeven

3. Gezondheid

“Jongeren tevreden over hun gezondheid”

3.1. Ervaren gezondheid en chronische aandoeningen

Ervaren gezondheid weerspiegelt het oordeel over de eigen gezondheid. Het is een samenvattende gezondheidsmaat van alle gezondheidsaspecten die relevant zijn voor de persoon in kwestie. Deze onderliggende gezondheidsaspecten verschillen per persoon, maar gaan over zowel de lichamelijke als de geestelijke gezondheid, en leefstijlfactoren. Chronische aandoeningen spelen ook een rol in de ervaren gezondheid. Een aandoening wordt bij jongeren tot 18 jaar gezien als chronisch wanneer de ziekte (nog) niet te genezen is en langer duurt dan drie maanden of vaker dan drie keer voorgekomen is. Chronische ziekten onderscheiden zich verder door een langdurig beroep op de zorg.

Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM, nationaalkompas.nl, Nationaal Kompas Volksgezondheid, versie 4.10, 13 december 2012

De meeste Friese jongeren zijn tevreden over hun gezondheid: 86% beoordeelt de eigen gezondheid als (heel) goed. Eén op de acht jongeren (12%) ervaart de gezondheid als ‘gaat wel/niet zo best’. Bijna 1% vindt de gezondheid ‘slecht’. Jongens en 12 tot en met 14 jarigen zijn positiever over de ervaren gezondheid dan meisjes of 15 tot en met 18 jarigen. Daarnaast zijn leerlingen met een lagere opleiding iets minder positief dan leerlingen die een hogere opleiding volgen.

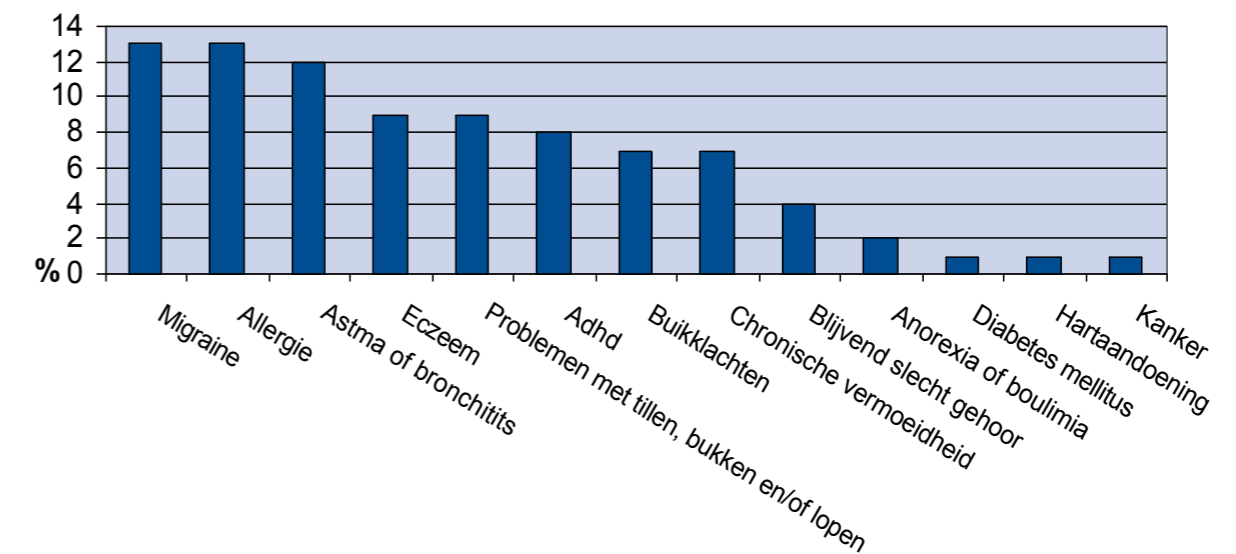
In GO Jeugd is gevraagd naar het hebben van een aantal ziekten en aandoeningen. Leerlingen kregen een lijst met 13 verschillende ziekten en aandoeningen waarin ze per ziekte of aandoening konden aangeven of ze deze in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek hadden gehad. Ook konden ze aangeven of de ziekte of aandoening was vastgesteld door een arts.

Bijna de helft van de jongeren (49%) heeft één of meer chronische aandoeningen, al dan niet vastgesteld door een arts. Ongeveer 13% heeft last van migraine, 13% heeft last van een allergie en 12% van astma of bronchitis. Iets minder dan één op de tien (9%) heeft eczeem (Figuur 3.1.). Deze cijfers zijn vergelijkbaar met die van 2008.

Meisjes hebben vaker last van één of meer chronische aandoeningen. Vooral migraine en buikklasten worden vaker door meisjes dan door jongens als klacht genoemd. ADHD komt als enige relatief meer voor bij jongens.

Van de jongeren met een aandoening of ziekte zegt 15% sterk belemmerd te zijn bij het uitvoeren van de dagelijkse bezigheden. Ruim de helft (51%) is hierdoor in lichte mate belemmerd. Meisjes en allochtone jongeren voelen zich vaker belemmerd door een aandoening of ziekte. Jongeren die hun gezondheid als niet zo goed ervaren, worden sterker belemmerd door een aandoening of ziekte (figuur 3.1.).

Figuur 3.1. - Chronische aandoeningen bij jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

3.2. Psychosociale gezondheid

De psychosociale gezondheid van jongeren is erg belangrijk. Wanneer jongeren psychisch gezond zijn, voelen zij zich gelukkiger. Ze hebben minder te maken met schooluitval, criminaliteit en geweld. Daarnaast leiden psychische en emotionele problemen op jeugdige leeftijd vaak tot stoornissen op latere leeftijd¹.

Pesten heeft vaak een negatief effect op psychosociale gezondheid. Pesten heeft gevolgen voor alle betrokkenen. Hoewel de gevolgen het grootst zijn bij de slachtoffers, kunnen ook daders negatieve gevolgen ondervinden. Jongeren die gepest worden hebben later vaak te maken met sociale en emotionele problemen. Jongeren die pesten ontwikkelen vaker onangepaste gedragspatronen en vertonen op latere leeftijd vaker crimineel gedrag². Ook pesten via sociale media heeft impact op de psychosociale gezondheid en vertoont veel gelijkenissen met traditioneel pesten³.

¹ www.nationaalkompas.nl Gezondheid en ziekte, Functioneren en kwaliteit van leven, Psychisch functioneren jeugd. Maart 2013.

² www.nji.nl Dossier Pesten, Probleemschets, Gevolgen. Maart 2013.

³ GGD Zaanstreek Waterland (2013). Jongeren en het gebruik van (sociale)media.

3.2.1. Psychosociale problematiek

Voor het meten van de psychische gezondheid is de KIVPA (Korte Indicatieve Vragenlijst) vragenlijst gebruikt. Deze vragenlijst is bedoeld om kinderen met een hoog risico op psychosociale problemen te signaleren. De KIVPA bevat 12 vragen, zoals 'ik pieker veel of maak me zorgen' en 'ik kan mezelf moeilijk beheersen', en signaleert mogelijke psychosociale problemen.

Uit de analyse van de KIVPA-vragenlijst blijkt dat bij 19% van de 12 tot en met 18 jarigen sprake is van een indicatie voor psychosociale problematiek. Deze indicatie geeft aan dat er een verhoogd risico is voor de aanwezigheid van psychosociale problematiek. Meisjes en lager opgeleide jongeren hebben vaker een hogere kans op psychosociale problemen dan jongens en hoger opgeleiden.

Bij jongeren uit een eenoudergezin is vaker sprake van een indicatie voor psychosociale problematiek, 29% van deze kinderen heeft een indicatieve score. Bij jongeren uit andere gezinssituaties heeft 18% een score die op een hoger risico op psychosociale klachten wijst. Ook allochtone jongeren hebben vaker een indicatieve score, 28% heeft een score die wijst op een hoger risico.

De cijfers uit 2012 zijn niet vergelijkbaar met de eerdere cijfers aangezien er destijds een andere vragenlijst werd gebruikt om de psychosociale gezondheid te bepalen. Ook kan er geen vergelijking met Nederland gemaakt worden, wegens een gebrek aan landelijke cijfers van leerlingen uit het voortgezet onderwijs.

“Eén op de zes jongeren pest wel eens”

3.2.2. Pesten en gepest worden

In de vragenlijst zijn vragen opgenomen over pestgedrag. Gevraagd werd hoe vaak de leerlingen in de drie maanden voorafgaand aan het onderzoek iemand op school hebben gepest of zelf zijn gepest.

Ongeveer één op de zeven 12 tot en met 18 jarigen (16%) is de voorafgaande drie maanden op school gepest. Hetzelfde aantal jongeren heeft in dezelfde periode meegedaan aan pesten van een andere leerling op school. Zes procent van de jongeren heeft aangegeven op school zowel te pesten als gepest te worden.

Jongens pesten vaker andere leerlingen dan meisjes. Van de jongens heeft 20% in de voorafgaande drie maanden op school gepest, van de meisjes heeft 13% een ander gepest. Jongeren van 12 tot en met 14 jaar worden vaker gepest dan leerlingen in de oudere leeftijdscategorie. Ook pesten ze zelf meer. Pesten, en dit geldt voor gepest worden maar ook voor pestgedrag, komt vaker voor onder leerlingen met een lagere opleiding. Jongeren uit een eenoudergezin worden vaker gepest, maar pesten zelf ook vaker.

Ten opzichte van 2008 zijn de percentages bijna niet veranderd. Jongeren geven nu iets minder vaak aan een ander te hebben gepest. In 2008 was 21% van de Friese jongeren een pester, in 2012 gaat het om 17% van de jongeren. Landelijk geeft zes procent van de jongeren van 12 tot en met 16 jaar aan minstens twee keer per maand gepest te worden³, in Fryslân is dit 8%.

³ HBSC (2010), *Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos Instituut.

3.2.3. Cyberpesten

Omdat jongeren veel gebruik maken van internet en mobiele telefoon is er in dit onderzoek ook gevraagd of ze wel eens worden gepest via internet of (mobiele) telefoon, het zogenaamde cyberpesten. Omdat de verzender anoniem kan blijven in het contact via internet of mobieltje, is het makkelijker iemand te bedreigen. In 2007 maakte 56% van de Nederlandse jongeren zich minstens één keer per maand schuldig aan een vorm van online pesten, blijkt uit de Monitor Jongeren en Internet⁴.

Van de jongeren van 12 tot en met 18 jaar geeft 41% aan wel eens een of meerdere vormen van cyberpesten te hebben meegemaakt. Relatief meer meisjes, allochtone jongeren en 15 tot en met 18 jarigen zijn wel eens slachtoffer geweest van cyberpesten. Ook geven meer vmbo-basis en mbo-leerlingen aan dat ze wel eens een vorm van cyberpesten hebben meegemaakt. Jongeren kregen 12 vormen van pestgedrag voorgesteld waarbij ze konden aangeven of ze dit ooit hadden meegemaakt (tabel 3.2.3.).

Tabel 3.2.3. - Cyberpesten onder leerlingen van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

	wel eens meegemaakt (%)
iemand viel je lastig	21
iemand negeerde je, sloot je buiten een vriendenlijst	8
iemand verspreidde roddels over je	14
iemand pestte jou	7
iemand deed een ongewenst seksueel voorstel	8
iemand loog over wie hij/zij was	7
iemand bedreigde je	7
iemand verspreidde privé-dingen over jou	3
iemand veranderde jouw wachtwoord om in jouw e-mail of msn in te breken	6
iemand heeft jouw webcam gekraakt	1
iemand stuurde jou expres een virus door	5
iets anders	7

Leerlingen hebben vooral te maken met lastigvallen en het verspreiden van roddels via internet. Eén op de vijf (20%) jongeren is wel eens lastig gevallen en ongeveer één op de zeven (14%) geeft aan dat er wel eens roddels over hem/haar zijn verspreid (tabel 3.2.3). Ook heeft 8% van de 12 tot en met 18 jarigen wel eens een ongewenst seksueel voorstel gekregen.

Wat betreft cyberpesten zijn er in de afgelopen vier jaar geen grote veranderingen opgetreden. Ook deze cijfers zijn vergelijkbaar met die van 2008.

⁴ Monitor Internet en jongeren 2006 en 2007. IVO, Rotterdam (2007).

4. Zorg

4.1. Contact met zorgverleners en instanties

Het aantal jongeren dat een professional inschakelt bij een hulpvraag wordt ook gemonitord. Huisartsen vormen de spil van de eerstelijnszorg. De huisarts is het eerste aanspreekpunt voor mensen met vragen of problemen over gezondheid en ziekte. Daarnaast zijn huisartsen ook poortwachter voor de toegang tot de tweedelijnszorg¹. Ook is er een aantal instanties waar jongeren direct voor zorg terecht kunnen.

¹ Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM, nationaalkompas.nl, Nationaal Kompas Volksgezondheid, versie 4.10, 13 december 2012

In GO Jeugd is op verschillende manieren navraag gedaan naar het hulp- en zorggebruik van de jongeren. Naast vragen over het contact met de huisarts is er ook gevraagd naar contacten met bijvoorbeeld een fysiotherapeut, psycholoog of jeugdhulpverlening.

In Fryslân heeft 36% van de jongeren de afgelopen drie maanden contact gehad met de huisarts. Meisjes en jongeren in de leeftijd van 15 tot en met 18 jaar gaan vaker naar de huisarts dan jongens en 12 tot en met 14 jarigen. Ook allochtone jongeren en jongeren uit een eenoudergezin hebben vaker contact gehad met de huisarts. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met 2008.

Naast vragen over huisartsbezoek, zijn vragen gesteld over het contact met andere hulp- en zorgverleners in de 12 maanden voorafgaand aan het onderzoek. Relatief gezien was het meest vaak contact met de fysiotherapeut (17%), gevolgd door contacten met politie (11%), een medisch specialist (9%) en/of de schoolarts of verpleegkundige (8%) (tabel 4.1.).

“Huisarts meest bezochte zorgverlener”

Tabel 4.1. - Contacten met instellingen door jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

	afgelopen 12 maanden contact gehad met (%)
Fysiotherapeut	17
Diëtist	3
Medisch specialist	9
Schoolarts / verpleegkundige	8
(School)maatschappelijk werk	6
Psycholoog / psychiater	6
Bureau Jeugdzorg	4
Jeugdhulpverlening	2
Verslavingszorg Noord-Nederland	<1
GGZ Jeugd of Lentis	2
Sense	<1
AMK	<1
Jongerenloket/JIP	<1
Politie	11
Anders	9
Geen van deze instellingen	48

4.2. Mantelzorg

In sommige gevallen geven jongeren zelf zorg. Circa een kwart van de jongeren groeit op in een gezin met een ouder of broer/zus die chronisch ziek of gehandicapt is of psychiatrische problemen (inclusief verslaving) heeft. Deze kinderen worden ook wel jonge mantelzorgers genoemd. Zij zorgen voor hun naaste door praktische of emotionele steun te geven. Vaak zijn er verborgen zorgen: de kinderen en jongeren laten hun eigen zorgen en klachten niet duidelijk merken. Bijvoorbeeld omdat ze hun ouders met niet nog meer problemen willen opzadelen. Ze vragen geen hulp en/of weten niet waar ze terecht kunnen.

www.mezzo.nl/jonge_mantelzorgers

Omdat het geven van mantelzorg belastend is voor jongeren, is hierover ook een vraag opgenomen. Aan jongeren werd gevraagd of ze de zorg dragen voor iemand in huis die voor langere tijd ziek of gehandicapt is. Leerlingen konden hierbij meerdere personen in huis aankruisen.

Iets meer dan één op de twintig (6%) jongeren in Fryslân geeft aan iemand in huis voor langere tijd te verzorgen. Drie procent van de jongeren verleent zorg aan (één van) de ouders, 2% aan broer(s)/zus(sen). Eén procent van de jongeren geeft aan voor een andere huisgenoot te zorgen. Relatief meer vmbo- en mbo-leerlingen geven aan iemand in huis voor langere tijd te verzorgen.

Allochtone jongeren geven vaker mantelzorg, 9% verzorgt iemand in huis. Van de autochtone jongeren verzorgt 6% een ander in huis. Van de kinderen uit een eenoudergezin geeft 12% mantelzorg. Zij geven vaker mantelzorg dan kinderen met een andere gezinssituatie.

“Ruim één op de twintig Friese jongeren is mantelzorger”

5. Leefstijl

“Fruit en groente eten is niet populair”

5.1. Voeding

De mate waarin jongeren ontbijten en fruit en groente eten geeft een indicatie van hoe gezond zij eten. Fruit en groente is nog steeds niet populair bij de Friese jeugd. Gezonde voeding is belangrijk. 's Ochtends zonder ontbijt naar school gaan, kan bijvoorbeeld een negatieve invloed hebben op de concentratie en de schoolprestaties.

In Fryslân ontbijt bijna driekwart (72%) van alle leerlingen elke dag. Zes procent ontbijt echter (bijna) nooit (figuur 5.1.). Jongens en 12 tot en met 14 jarigen eten vaker elke dag een ontbijt dan meisjes en 15 tot en met 18 jarigen. Daarnaast zijn er jongeren die nooit ontbijten: 9% op het vmbo-basis en 13% op het mbo. Onder vwo leerlingen is dit slechts 2%.

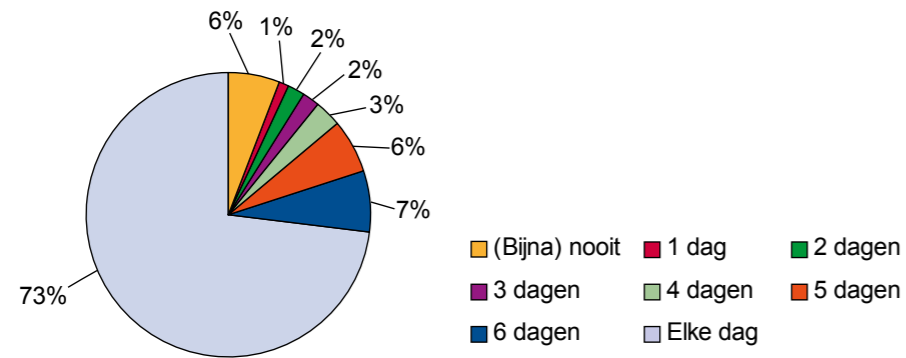
Allochtone jongeren en jongeren uit een eenoudergezin ontbijten minder structureel. Driekwart (75%) ontbijt vijf of meer keer per week terwijl het Friese gemiddelde 86% bedraagt. Van de Friese jongeren die hun gezondheid als 'niet zo goed' beoordelen, ontbijt een aanzienlijk kleiner deel vijf keer of vaker per week (67%).

Van de jongeren eet 30% elke dag groente. Een vijfde (21%) eet 6 dagen per week groente, een kwart (23%) op 5 dagen per week en 2% eet (bijna) nooit groente. Iets minder jongens eten elke dag groente. Opmerkelijk is dat allochtone jongeren (46%) en jongeren uit eenoudergezinnen (34%) vaker groente eten. Verder eten jongeren die hun gezondheid niet zo positief beoordelen ook vaker dagelijks groente (39%).

Het Voedingscentrum adviseert jongeren iedere dag drie tot vier opscheplepels groente en twee stuks fruit te eten. Daarnaast is het belangrijk de dag te beginnen met een ontbijt.

Figuur 5.1. - Ontbijt door jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

Ongeveer één derde (29%) van de 12 tot en met 18 jarige jongeren eet elke dag fruit, 15% doet dit (bijna) nooit. Bijna één vijfde (18%) van de jongeren eet elke dag minimaal twee stuks fruit. Bijna een kwart (23%) drinkt dagelijks vruchtensap. Jongeren uit eenoudergezinnen en jongeren die hun gezondheid niet zo positief beoordelen geven vaker aan (bijna) nooit fruit te eten (21% en 22%).

In Fryslân is in 2004 en 2008 een vergelijkbaar percentage jongeren dat elke dag ontbijt. De dagelijkse fruit- en groenteconsumptie lag in 2004 hoger, maar ten opzichte van 2008 verschilt het percentage een kleine 2%. Uit de monitor Convenant Gezond Gewicht⁵ blijkt dat 83% van de jongeren dagelijks ontbijt. Friese jongeren ontbijten aanzienlijk minder: 72% ontbijt zeven keer per week. Verder voldoet 7% van de Nederlandse 12-17 jarigen aan de groentenorm en 26% voldoet aan de fruitnorm. De Friese jongeren voldoen minder vaak aan de fruitnorm. De cijfers voor groenten zijn niet vergelijkbaar omdat er in de Friese vragenlijst niet naar de dagelijkse hoeveelheid groente gevraagd is.

5.2. Overgewicht

De belangrijkste oorzaak van overgewicht is een verkeerde balans tussen eten en bewegen. Na de basisschool gaan jongeren minder bewegen. Jongeren gaan andere activiteiten meer uitvoeren zoals huiswerk maken, televisie kijken, computeren internetten en gamen. Een toename van deze activiteiten kan inactiviteit in de hand werken.

BMI

Op basis van het lichaamsgewicht en de lengte van een persoon kan de Body Mass Index (BMI) worden berekend. Bij deze berekening wordt rekening gehouden met het geslacht en de leeftijd van de jongere. Er kan een indeling worden gemaakt in:

- ondergewicht
- normaal gewicht
- matig overgewicht
- ernstig overgewicht (obesitas)

www.voedingscentrum.nl

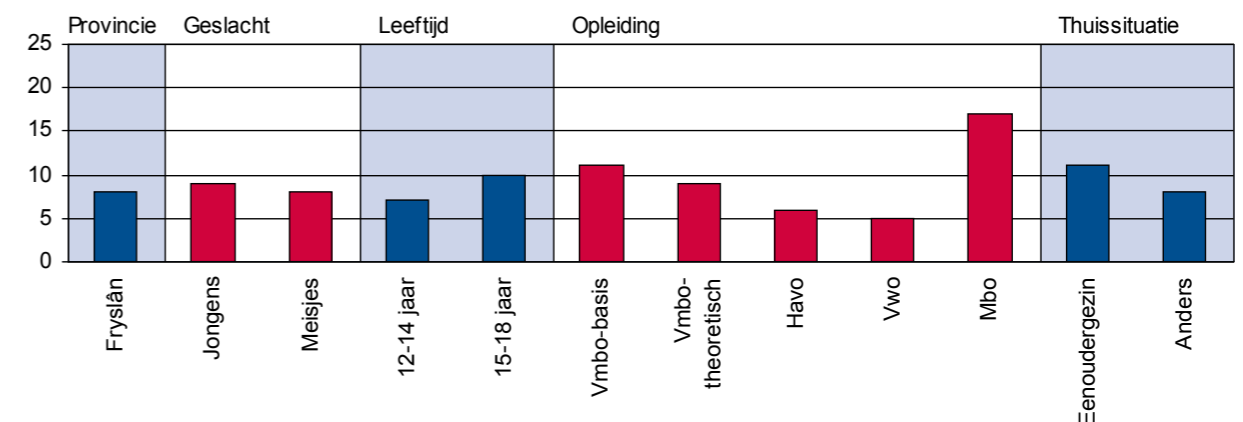
⁵ Cijfers uit monitor Convenant Gezond Gewicht, 2012

Van de 12 tot en met 18 jarigen in Fryslân heeft 15% ondergewicht en 8% overgewicht, waarvan 1% obesitas. Overgewicht komt evenveel voor bij jongens als meisjes. Bij meisjes komt ondergewicht veel vaker voor (13% bij jongens tegenover 17% bij meisjes). Ondergewicht komt aanzienlijk vaker voor bij jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 14 jaar. Naarmate de leeftijd toeneemt, neemt het percentage ondergewicht af van 19% naar 11% en het percentage overgewicht toe van 7% naar 10% (figuur 5.2.).

Van jongeren die hun gezondheid niet zo positief ervaren heeft een groter deel te maken met overgewicht (28%). Ook jongeren die niet structureel ontbijten (minder dan vijf keer per week) hebben relatief iets vaker overgewicht (10%). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jongeren die niet ontbijten dit later op de dag compenseren door calorierijke tussendoortjes te eten.

Figuur 5.2. - Overgewicht (%) onder jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

“Overgewicht in Fryslân stabiel”

De jongeren is gevraagd zelf hun lengte en gewicht aan te geven. De uitkomsten zijn dan ook gebaseerd op zelfrapportage. Het is bekend dat jongeren hun gewicht vaak onderschatten en hun lengte overschatten. Op groepsniveau kan er bij zelfgerapporteerde gegevens daarom sprake zijn van een te hoog percentage jongeren met ondergewicht en een te laag percentage met overgewicht.

Van jongeren van 12 tot en met 16 jaar heeft het CBS een referentiecijfer beschikbaar (2011): 16%. In vergelijking met 2008 is het percentage overgewicht nagenoeg gelijk, slechts 1% hoger. Opmerkelijk verschil is de stijging bij jongeren met een mbo opleiding. Dit percentage is ten opzichte van 2008 met 10% toegenomen.

5.3. Lichaamsbeweging

De Nederlandse norm voor gezond bewegen (NNGB) verschilt per doelgroep. Voor de jeugd tot 18 jaar geldt dat ze dagelijks een uur matig intensief moeten bewegen, waarbij de activiteiten minimaal twee maal per week gericht moeten zijn op verbetering of handhaving van lichamelijke fitheid¹.

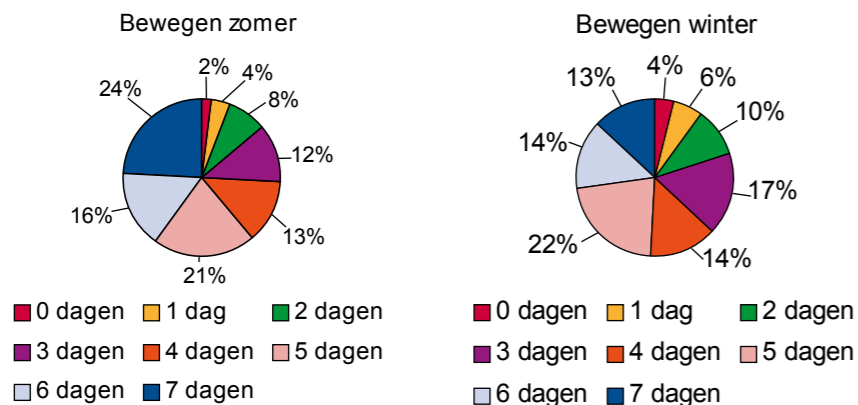
Naast de NNGB is er de Fitnorm. Dit is minimaal drie dagen per week tenminste 20 minuten zwaar intensief bewegen.

¹ Kemper HGC, Ooiendijk WTM, Stiggelbout M. Consensus over de Nederlandse Norm voor Gezond Bewegen. Tijdschr. Soc. Gezondheidsz. 2000; 78: 180-183

“Eén op de tien jongeren (semi) inactief”

In Fryslân zegt bijna een kwart (24%) van de jongeren in de zomer zeven dagen per week tenminste 60 minuten te bewegen, 16% doet dit zes dagen per week en 21% vijf dagen. In de winter zijn minder jongeren actief. Dan beweegt 13% van hen zeven dagen per week tenminste 60 minuten, 14% op zes dagen en 23% op vijf dagen (figuur 5.3.1.).

Figuur 5.3.1. - Lichaamsbeweging van jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

Op basis van de vraag naar lichaamsbeweging in de zomer en winter kan berekend worden of de jongeren voldoen aan de NNGB. Jongeren voldoen aan de norm als ze én in de zomer én in de winter dagelijks actief zijn. In Fryslân voldoet 11% van de 12 tot en met 18 jarigen aan de NNGB. Jongens voldoen vaker aan de norm dan meisjes. Leerlingen met een hoger opleidingsniveau voldoen minder vaak aan de NNGB vergeleken met leerlingen van een lager opleidingsniveau. Allochtone jongeren voldoen ook minder vaak aan de NNGB, van hen voldoet acht procent aan de norm.

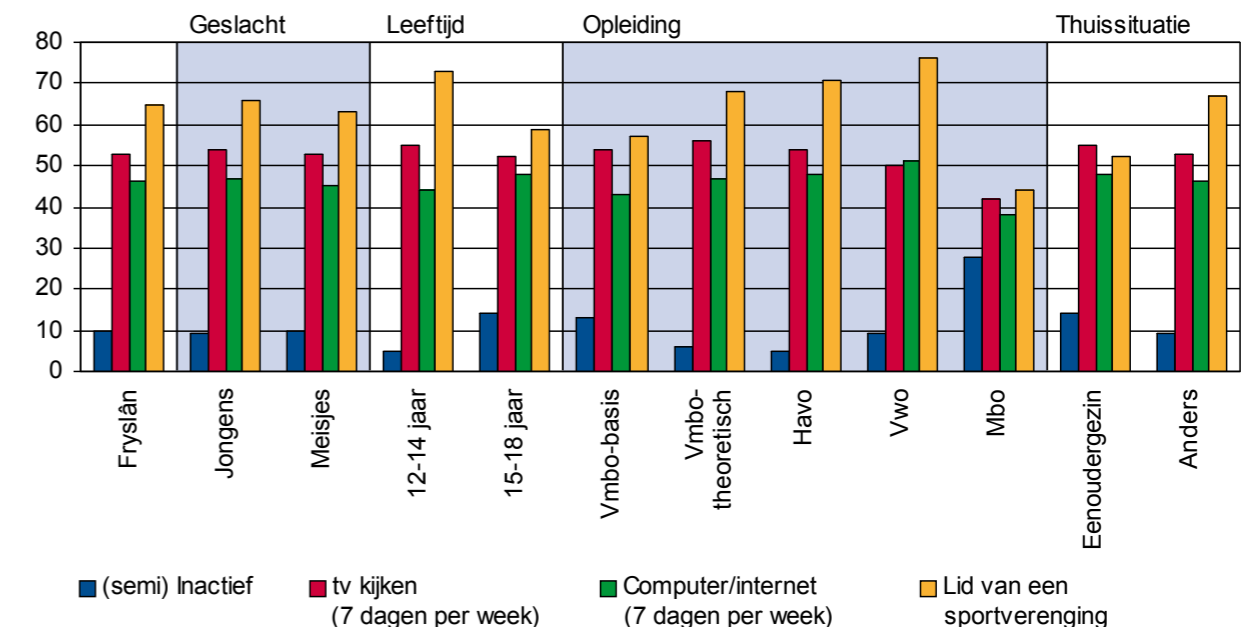
Het percentage dat aangeeft op geen enkele dag gedurende 60 minuten actief te zijn is laag. Twee procent zegt in de zomer op geen enkele dag in de week tenminste 60 minuten te bewegen en in de winter is dit vier procent.

Naast de NNGB is ook de Fitnorm gemeten bij de jongeren. Bijna twee derde (65%) van de jongeren voldoet aan de Fitnorm. Jongens (69%) en 12-14 jarigen (68%) voldoen het vaakst aan de Fitnorm. Jongeren met een vmbo-basis opleiding (60%), allochtone jongeren (54%) en jongeren uit een eenoudergezin (61%) voldoen minder vaak aan de Fitnorm.

Sporten is een uitstekende manier om te zorgen dat je lichamelijk fit wordt en blijft. In Fryslân is twee derde (65%) van de 12 tot en met 18 jarigen lid van een sportclub. Jongeren van 12 tot en met 14 (73%) zijn veel vaker lid dan 15 tot en met 18 jarigen (59%). Verder neemt het aantal jongeren dat lid is van een sportclub toe naarmate het opleidingsniveau hoger is. Allochtone jongeren en jongeren uit eenoudergezinnen zijn minder vaak lid, van hen is 56% lid van een sportclub. Eén derde (34%) van de jongeren sport twee à drie keer per week bij de sportclub. Jongeren sporten meestal één tot twee uur per keer. Ook doen de meeste jongeren via school aan sport.

Om een beter beeld te krijgen van de (semi) inactiviteit (10%) is ook gevraagd hoe vaak en hoe lang de jongeren televisie kijken, buiten schooltijd computeren, internetten of op een spelcomputer spelen. Meer dan de helft (53%) van de 12 tot en met 18 jarigen kijkt elke dag tv. Ongeveer de helft (46%) van de 12 tot en met 18 jarigen zit elke dag buiten schooltijd achter de computer, internet of spelcomputer (figuur 5.3.2.).

Figuur 5.3.2. - Activiteiten van jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

Jongeren met overgewicht blijken iets minder vaak aan de fitnorm te voldoen dan jongeren met een gezond gewicht. Daarnaast zijn jongeren met overgewicht minder vaak lid van een sportclub, van hen is 61% lid van een sportclub. Bovendien sporten zij minder vaak dan jongeren met een gezond gewicht. Ook kijken ze vaker veel tv, 40% van de jongeren met overgewicht geeft aan veel tv te kijken, onder jongeren met een gezond gewicht is dit 25%.

Landelijk onderzoek uit 2010 wijst uit dat 18% van de jongeren van 12 tot en met 17 jaar voldoet aan de NNGB die voor hun leeftijdsklasse geldt.⁶ Uit de monitor Convenant Gezond Gewicht blijkt dat 15% aan de NNGB voldoet⁷. In Fryslân voldoen in 2012 minder jongeren van 12 tot en met 18 jaar aan de norm, namelijk 11%. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met die van 2008.

⁶ TNO Monitor bewegen en gezondheid: 'Bewegen in Nederland 2000-2010'. www.tno.nl.

⁷ Cijfers uit monitor Convenant Gezond Gewicht, 2012

6. Genotmiddelen

6.1. Roken

Roken was in 2011 verantwoordelijk voor bijna 19.000 sterfgevallen in Nederland. Bij mensen boven de twintig jaar is een groot deel van de sterfgevallen door longkanker, COPD en kanker in het hoofdhalssgebied te wijten aan roken.¹ Roken is ook een risicofactor voor diverse andere aandoeningen, zoals aandoeningen aan hart en bloedvaten. Behalve rokers lopen ook mensen die meeroken (passief roken) meer risico op onder meer longkanker en hart- en vaatziekten. Wanneer moeders tijdens de zwangerschap (passief) roken, lopen hun kinderen eveneens meer risico op gezondheidsproblemen. De kans dat iemand begint te roken wordt enerzijds bepaald door omgevingsfactoren. Bijvoorbeeld door de mate waarin het rookgedrag sociaal geaccepteerd is binnen het eigen sociale netwerk (gezin, vrienden en school), de verkrijgbaarheid van tabak en tabaksreclame. Anderzijds spelen persoonlijke factoren een rol, zoals opvattingen, vaardigheden, persoonlijkheid en genetische aanleg. Of mensen wel of niet roken is voor 50% erfelijk bepaald. Dit effect is met name toe te schrijven aan de nicotineverslaving.

¹ www.nationaalkompas.nl/gezondheidsdeterminanten/leefstijl/roken

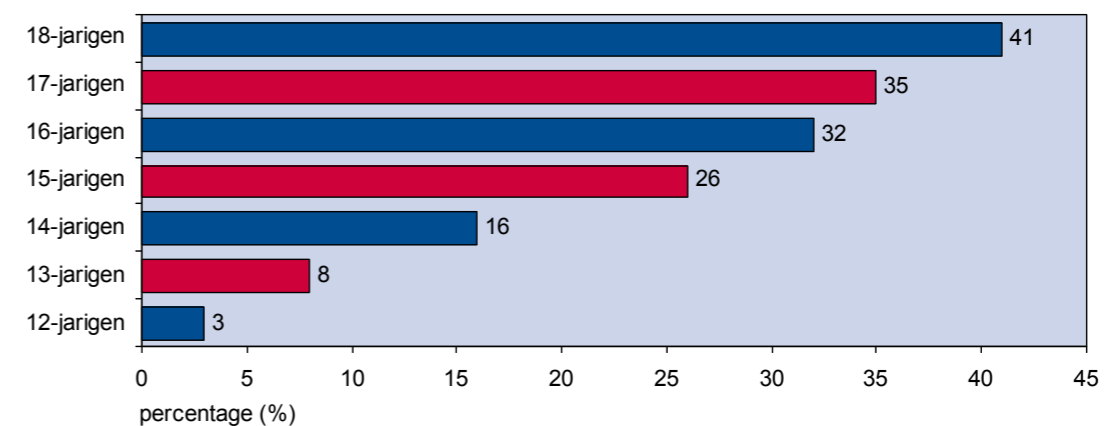
“Aantal jongeren dat rookt stabiliseert al jaren”

In Fryslân geven vier op de vijf (79%) jongeren van 12 tot en met 18 jaar aan niet te roken, dat wil zeggen dat 21% wel rookt. Van de 12-jarigen is 3% een roker terwijl dit bij de 18-jarigen is opgelopen tot twee vijfde (41%). Van de vmbo-basis leerlingen rookt een relatief groter deel. Ook op het mbo wordt meer gerookt, maar die leerlingen zijn gemiddeld ook ouder. Op het vwo roken relatief de minste leerlingen.

Iets meer dan één op de tien (11%) jongeren rookt dagelijks, relatief veel meer 15 tot en met 18-jarigen dan 12 tot en met 14-jarigen. Kinderen uit eenoudergezinnen roken aanzienlijk vaker, een vijfde van hen rookt dagelijks. In 2010 was het percentage rokers onder 10 tot en met 19-jarigen in Nederland 21%⁸ (figuur 6.1.).

In 2008 rookte 20% van de jongeren en in 2004 was dit 22%. Door de jaren heen lijkt hier dus niet echt verandering in te komen.

Figuur 6.1. - Percentage rokende jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

6.2. Alcohol

Alcoholgebruik hangt samen met ongeveer zestig verschillende aandoeningen. Het heeft negatieve effecten op bijna alle organen van het menselijk lichaam. Voor jongvolwassenen geldt dat ze gevoeliger zijn voor de risico's van alcoholgebruik doordat hun lichaam kleiner is, en omdat hun lichaam nog in ontwikkeling is. Het lichaam kan daarom niet alleen schade oplopen, maar ook in de ontwikkeling gestoord worden, onder meer door effect van alcohol op de hersenontwikkeling. Dit kan zich bijvoorbeeld uiten in gedragsproblematiek of in een hogere gevoeligheid voor alcoholafhankelijkheid op latere leeftijd.¹

¹ www.nationaalkompas.nl/gezondheidsdeterminanten/leefstijl/alcoholgebruik

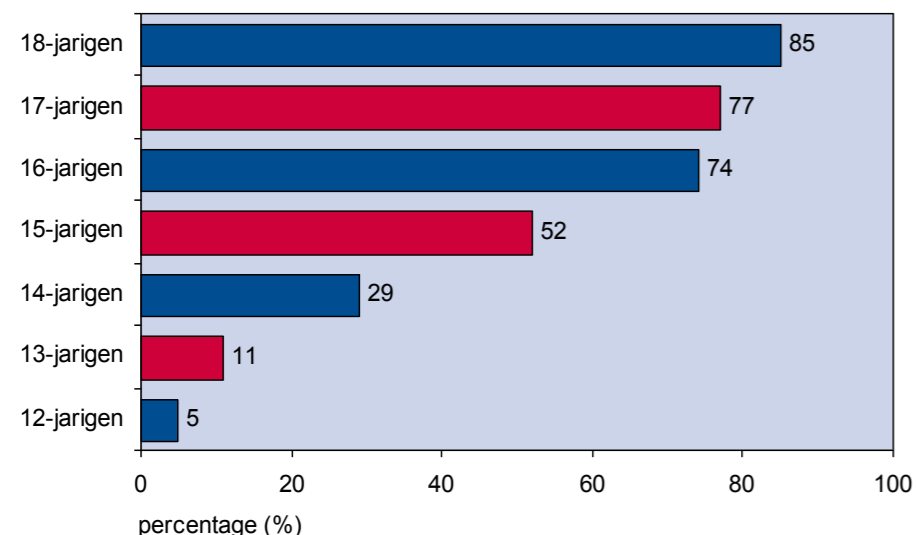
In GO Jeugd is op verschillende manieren navraag gedaan naar het alcoholgebruik van jongeren. Er is onder andere gevraagd hoeveel en hoe vaak ze alcohol drinken, hoe vaak ze dronken zijn geweest en wat de mening van de ouders is over het alcoholgebruik.

Ruim de helft (54%) van de 12 tot en met 18-jarige jongeren in Fryslân geeft aan wel eens alcohol te hebben gedronken. Het actuele gebruik (laatste vier weken) ligt op 42%. Jongens geven iets vaker aan wel eens alcohol te hebben gedronken. Ook mbo-leerlingen, gemiddeld genomen wat ouder, drinken vaker alcohol. Kijkend naar de onderwijssoort scoren havo-leerlingen relatief het meest gunstig. Het gebruik van

⁸ www.rivm.nl

alcohol neemt geleidelijk toe met de leeftijd. Van de 12 jarigen zegt 5% alcohol te drinken, terwijl dit bij de 18 jarigen is opgelopen naar 85%. De gemiddelde leeftijd waarop jongeren voor het eerst alcohol hebben gedronken is 13,5 jaar. Jongeren uit eenoudergezinnen geven over het algemeen vaker aan alcohol te drinken (figuur 6.2.).

Figuur 6.2. - Alcoholgebruik van jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

“Steeds minder jongeren drinken, helaas nog wel teveel”

Als iemand een grote hoeveelheid alcohol drinkt bij één gelegenheid wordt gesproken van bingedrinken. Er is sprake van bingedrinken wanneer vijf of meer drankjes bij die gelegenheid zijn gedronken. Van alle 12 tot en met 18 jarigen heeft één derde (32%) recentelijk minimaal één keer bij een gelegenheid vijf of meer alcoholische drankjes gedronken. Jongens, 16 tot en met 18 jarigen⁹, vmbo-basis en mbo-leerlingen en jongeren uit eenoudergezinnen bingedrinken relatief vaker. Ongeveer één op de zes (17%) jongeren die wel eens alcohol drinkt, zegt dit nooit in het weekend te doen. Van degenen die wel in het weekend drinken, drinkt 7% 15 glazen of meer op een dag, 8% drinkt 11-14 glazen en 34% drinkt 5-10 glazen.

Bijna twee op de vijf (37%) jongeren zeggen wel eens dronken te zijn geweest. De groep 16 tot en met 18 jarigen, de mbo-leerlingen en de jongeren uit eenoudergezinnen geven relatief vaker aan dronken te zijn geweest. Eén op de twintig (5%) drinkende 12 tot en met 18 jarigen geeft aan wel eens zo dronken te zijn geweest dat ze langere tijd buiten bewustzijn raakten, 2% heeft naar eigen zeggen wel eens zo veel gedronken dat hij of zij in het ziekenhuis behandeld moest worden.

Aan de 12 tot en met 18 jarigen is ook gevraagd wat ze er van vinden als iemand van hun leeftijd dronken is. Zes op de tien jongeren (60%) vindt dit (heel) slecht. Jongeren van 12 tot en met 15 zijn aanzienlijk negatiever. Van hen vindt 70% dronkenschap van een leeftijdsgenoot (heel) slecht, terwijl dit bij de 16 tot en met 18 jarigen maar 35% is.

⁹ De gekozen leeftijdscategorieën bij alcohol wijken af van de overige onderwerpen. Vanwege de tijdens het onderzoek geldende wettelijke kaders omtrent alcoholverkoop aan jongeren tot 16 en 18 jaar is gekozen voor deze leeftjidsindeling.

Ook blijkt dat de rokende jongeren veel vaker bingedrinken (74%), of wel eens aangeschoten zijn geweest (81%).

In Fryslân zegt ongeveer een kwart (24%) van de jongeren dat hun ouders het goed vinden dat ze alcohol drinken, 11% zegt dat ze het afraden en bij 7% van de jongeren zeggen de ouders er niets van. Het goedkeuren van alcohol drinken gebeurt vooral bij de 16 tot en met 18 jarigen (54%) en veel minder onder de 12 tot en met 15 jarigen (12%).

Er is een opvallende afname van het aantal jongeren dat wel eens alcohol gedronken heeft. In 2004 gaf nog 78% aan alcohol te hebben gedronken, dit was in 2008 al gedaald naar 63% en is nu 54%. Ook het bingedrinken is afgenomen: van 38% in 2008 naar 32% in 2012. In 2008 gaf 41% aan wel eens dronken te zijn geweest, nu is dat iets lager (37%).

In Nederland heeft in 2009 66% van de scholieren van 12-16 jaar wel eens alcohol gedronken en 37% dronk in de afgelopen maand¹⁰.

6.3. Energiedrankjes

Energiedrankjes zijn frisdranken waaraan onder andere cafeïne is toegevoegd voor een oppeppend effect. Uit onderzoek blijkt echter dat de helft van de jongeren niks merkt van een stimulerend effect. Tweederde heeft te maken met negatieve bijwerkingen¹. Het voedingscentrum ontraadt het gebruik van energiedrankjes door jongeren onder de 13 jaar. Voor jongeren van 13 tot en met 18 wordt aangeraden niet meer dan één blikje van 250 ml per dag te drinken². Energiedrank in combinatie met alcohol kan leiden tot meer probleemgedrag een grotere inname van alcohol en het vaker optreden van alcoholgerelateerde effecten³.

¹ www.voedingscentrum.nl Nieuws, 'Tweederde van de jongeren heeft vervelende bijwerkingen van energiedrankjes'. (gepubliceerd op 3 oktober 2012).

² www.voedingscentrum.nl Encyclopedie, Energiedrankjes.

³ Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (2009). Energiedrankjes – veiligheid van alcohol in combinatie met. www.vwa.nl

“Gemiddeld bijna twee blikjes energiedrank per dag”

In de vier weken voorafgaand aan het onderzoek heeft meer dan de helft (57%) van de jongeren energiedrankjes genuttigd. Jongens drinken deze vaker dan meisjes (respectievelijk 63% en 51%). Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe minder jongeren energiedrankjes nuttigen. Het gebruik neemt juist toe naarmate jongeren ouder worden. Onder 15 tot en met 18 jarigen drinkt twee op de vijf (62%) energiedrank. Onder jongeren van 12 tot en met 14 is dit de helft (51%).

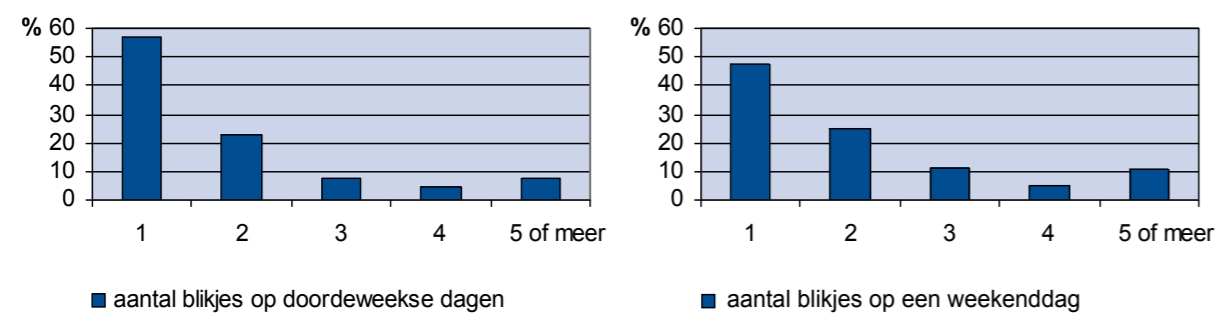
¹⁰ Dorsselaer S van, Looze M de, Vermeulen-Smit E, Roos S de, Verdurmen J, Bogt T ter, et al. HBS 2009. Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. Utrecht: Trimbos-instituut, 2010

Van de jongeren uit een eenoudergezin drinkt 65% energiedrank. Dit is vaker dan jongeren uit andere gezinssituaties. Ook jongeren die hun gezondheid als niet zo goed/slecht ervaren, drinken vaker energiedrankjes. Van hen heeft 63% energiedrankjes gedronken. Van de jongeren die hun gezondheid als goed ervaren is dit 56%.

Bijna twee op de vijf (37%) jongeren drinkt op één of meer doordeweekse dagen energiedrankjes. In het weekend drinkt 34% van de jongeren één of meerdere dagen deze drankjes. Van de jongeren drinkt 19% één blikje op een doordeweekse dag. Eén op de zeven (14%) jongeren drinkt door de week meer dan één blikje per dag. In het weekend drinkt 16% van de jongeren meer dan één blikje per dag. Gemiddeld drinken jongeren op een doordeweekse dag 1,9 blikjes. Op een weekenddag is dit iets meer: gemiddeld 2,2 blikjes per dag (figuur 6.3.).

Iets minder dan één op de vijf jongeren (17%) gebruikt energiedrank in combinatie met alcohol. De meeste jongeren (13%) doen dit af en toe, 4% doet dit vaak of bijna altijd. Ook is er gevraagd naar bijwerkingen die optreden na het gebruik van energiedrankjes. Druk, moeite met slapen en moeheid zijn effecten die het meest genoemd worden.

Figuur 6.3. - Gebruik energiedrankjes bij jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

6.4. Drugs

Drugs zijn middelen die de hersenen prikkelen waardoor er geestelijke en lichamelijke effecten optreden. Drugs kunnen ingedeeld worden naar de werking van de drugs op de hersenen. De effecten van drugs kunnen stimulerend, verdovend of bewustzijnsveranderend zijn. Jongeren die cannabis gebruiken, gebruiken ook vaker andere middelen (alcohol, roken) dan jongeren die geen cannabis gebruiken. Ook hebben jongeren die cannabis gebruiken in vergelijking met jongeren die dat niet doen vaker gedragsproblemen. Ze vertonen vaker agressief en delinquent gedrag (stelen, vandalisme, zwartrijden) en hebben vaker schoolproblemen (spijbelen, lage prestatie) dan leeftijdgenoten die niet blowen. Dit betekent niet per se dat cannabisgebruik hier de oorzaak van is.

In GO Jeugd is naast het gebruik van hasj of wiet ook gevraagd naar het gebruik van onder andere xtc, cocaïne, amfetaminen en ghb. In Fryslân heeft ongeveer één op de zes (16%) 12 tot en met 18 jarigen wel eens cannabis gebruikt. Het actuele gebruik ligt op 8%. Jongens, 15 tot en met 18 jarige jongeren en jongeren uit eenoudergezinnen gebruiken relatief vaker cannabis. Ook op het mbo ligt het percentage gebruikers hoger. Recent cannabisgebruik ligt bij allochtone jongeren twee keer zo hoog als bij autochtonen (respectievelijk 14% en 7%).

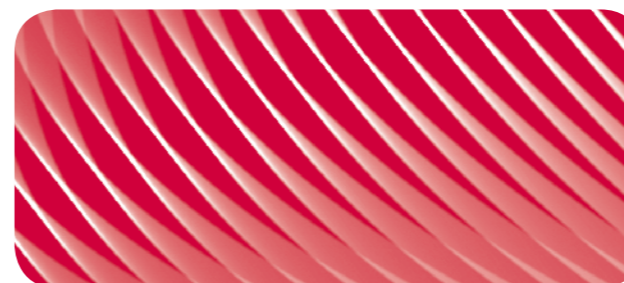
Andere drugs worden aanzienlijk minder gebruikt. Xtc, cocaïne en amfetamine zijn door ongeveer 3% wel eens geprobeerd, de overige drugs door 2% of minder van de jongeren.

In totaal heeft 5% van de jongeren wel eens een harddrug geprobeerd. De groep 15 tot en met 18 jarigen, de (over het algemeen ook wat oudere) mbo leerlingen en de jongeren uit eenoudergezinnen hebben relatief vaker harddrugs gebruikt. Ook allochtone jongeren hebben vaker dan autochtone jongeren harddrugs gebruikt (respectievelijk 10% en 5%).

In 2008 had 19% van de jongeren in Fryslân wel eens cannabis gebruikt, en lag het actuele gebruik op 9%. In 2004 gaf 14% aan wel eens cannabis te hebben gebruikt.

In 2011 lag in Nederland het actuele gebruik van cannabis bij scholieren van 12 tot 19 jaar bij jongens hoger (11%) dan bij meisjes (5%).¹¹ Gemiddeld was bijna één op de twaalf (8%) een actuele gebruiker en had 17% ooit gebruikt.

“Eén op de zes jongeren heeft wel eens cannabis gebruikt”

¹¹ Peilstationsonderzoek Scholieren (Trimbos)

7. Seksualiteit

Van onveilig vrijen is sprake als men onbeschermd geslachtsgemeenschap, anale of orale seks heeft met seksueel ervaren personen en/of met personen die intraveneus drugs gebruik(t) en. Door dergelijk risicogedrag kunnen ziekteverwekkers worden overgedragen en kunnen seksueel overdraagbare aandoeningen (soa) ontstaan. Bovendien kan men via seksueel contact besmet raken met het humaan papillomavirus, dat mede een bepalende factor is voor het ontstaan van baarmoederhalskanker. Daarnaast kan onveilig vrijen leiden tot ongewenste zwangerschappen.

Het condoomgebruik van Nederlandse jongeren is gemiddeld tot hoog vergeleken met andere Europese landen. Nederland is binnen Europa één van de koplopers in het gebruik van de anticonceptiepil, zowel bij meisjes als bij vrouwen. In Nederland en in andere Europese landen is de leeftijd waarop jongeren voor de eerste keer geslachtsgemeenschap hebben de afgelopen decennia gedaald¹.

¹ www.nationaalkompas.nl

7.1. Seksueel gedrag

Deze paragraaf beschrijft de resultaten met betrekking tot seksueel gedrag. Aan jongeren zijn vragen gesteld over geslachtsgemeenschap, het gebruik van condooms en andere anticonceptie en de eventuele redenen om geen condooms te gebruiken.

In Fryslân zeggen vier op de vijf (80%) jongeren van 12 tot en met 18 jaar nog nooit geslachtsgemeenschap te hebben gehad. Dit betekent dat 20% wel eens geslachtsgemeenschap heeft gehad, het merendeel hiervan regelmatig. Meisjes geven vaker (23%) aan geslachtsgemeenschap te hebben gehad dan jongens (17%). Van de 12 tot en met 14 jarigen heeft 5% al eens geslachtsgemeenschap gehad. Bij 15 tot en met 18 jarigen is dit opgelopen tot bijna één op de drie. Vmbo-basis leerlingen geven vaker aan wel eens geslachtsgemeenschap te hebben gehad dan leerlingen van de andere opleidingen. Ook bij mbo leerlingen

ligt dit percentage hoger, maar die zijn ook al gemiddeld ouder. Van de kinderen uit eenoudergezinnen heeft één derde al eens geslachtsgemeenschap gehad. Allochtone jongeren (23%) blijken vaker geslachtsgemeenschap te hebben gehad dan autochtone jongeren (19%).

Ongeveer vier op de tien (39%) van de seksueel actieve jongeren zegt geslachtsgemeenschap te hebben gehad met één persoon, 61% met twee of meer verschillende personen. Onveilig vrijen vergroot de kans op een onbedoelde zwangerschap of een seksueel overdraagbare aandoening. Het blijkt dat van de 12 tot en met 18 jarigen 21% (vrijwel) nooit een condoom gebruikt. Eén derde van de jongeren gebruikt meestal wel een condoom, maar niet altijd. Iets minder dan de helft (45%) gebruikt altijd een condoom, en vrijt dus veilig. Een kleiner deel van de meisjes vrijt altijd veilig (42%). Er is ook gevraagd of een ander voorbehoedmiddel wordt gebruikt. Bijna zes op de tien (59%) gebruikte de laatste keer de pil of een ander voorbehoedmiddel.

De belangrijkste redenen om bij de laatste keer geen condoom te gebruiken waren, dat:

- er al een ander voorbehoedmiddel werd gebruikt;
- ze elkaar vertrouwden;
- ze vaste verkering hadden;
- vrijen met een condoom niet zo lekker is;
- ze er niet aan dachten.

In Fryslân gaf in 2008 22% aan geslachtsgemeenschap te hebben gehad, 51% deed het toen altijd veilig. Landelijke cijfers uit 2005 wijzen uit dat 9% van de 12-15 jarigen en 43% van de 15-18 jarigen al eens geslachtsgemeenschap heeft gehad¹².

*“Altijd veilig vrijen
nog niet de standaard”*

7.2. Ongewenste seksuele ervaringen

Acht procent van de Friese jongeren heeft wel eens een seksuele ervaring gehad zonder dat ze dat zelf wilden. Dit loopt uiteen van zoenen, intiem betasten tot geslachtsgemeenschap. Meisjes hebben vaker dan jongens een ongewenste seksuele ervaring gehad, 10% van de meisjes geeft aan dit meegemaakt te hebben. Daarnaast blijkt dat jongeren van 15 tot en met 18 jaar vaker een ongewenste seksuele ervaring hebben gehad. Ook allochtone jongeren geven vaker aan een ongewenste seksuele ervaring te hebben gehad. Ruim één op de acht (12%) allochtone jongeren heeft een dergelijk ervaring meegemaakt, bij autochtone jongeren is dit één op de 12.

Ongewenste seksuele ervaringen hebben meestal plaatsgevonden met een jongere in de buurt of ergens anders. De cijfers betreffende ongewenste seksuele ervaringen zijn vergelijkbaar met die van 2008.

¹² www.nationaalkompas.nl

8. Leefomgeving

“In de helft van de gezinnen wordt bezuinigd”

De omgeving waarin jongeren opgroeien, speelt een belangrijke rol in hun ontwikkeling en gezondheid. Het gaat hierbij om financiële omstandigheden en een prettige thuis- en school-situatie. Zo zijn regelmatig spijbelen en schoolverzuim risicofactoren voor het ontstaan van probleemgedrag en kunnen ingrijpende levensgebeurtenissen van grote invloed zijn op het welbevinden van een jongere. Ook verschillende vormen van kindermishandeling kunnen ernstige gevolgen voor de gezondheid en sociale ontwikkeling van een kind hebben¹.

¹ Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM, nationaalkompas.nl, Nationaal Kompas Volksgezondheid, versie 4.10, 13 december 2012

8.1. Thuisituatie

Bijna driekwart (74%) van de 12 tot en met 18 jarigen woont thuis bij hun vader en moeder, 13% komt uit een eenoudergezin en 7% woont bij de vader of moeder met partner. De meeste (86%) jongeren vinden het thuis (erg) leuk, 13% zegt dat het wel gaat en 2% vindt het echt niet leuk. Jongens en 12 tot en met 14 jarigen zijn relatief iets positiever. Havo- en vwo-leerlingen zijn positiever dan leerlingen van de andere opleidingen.

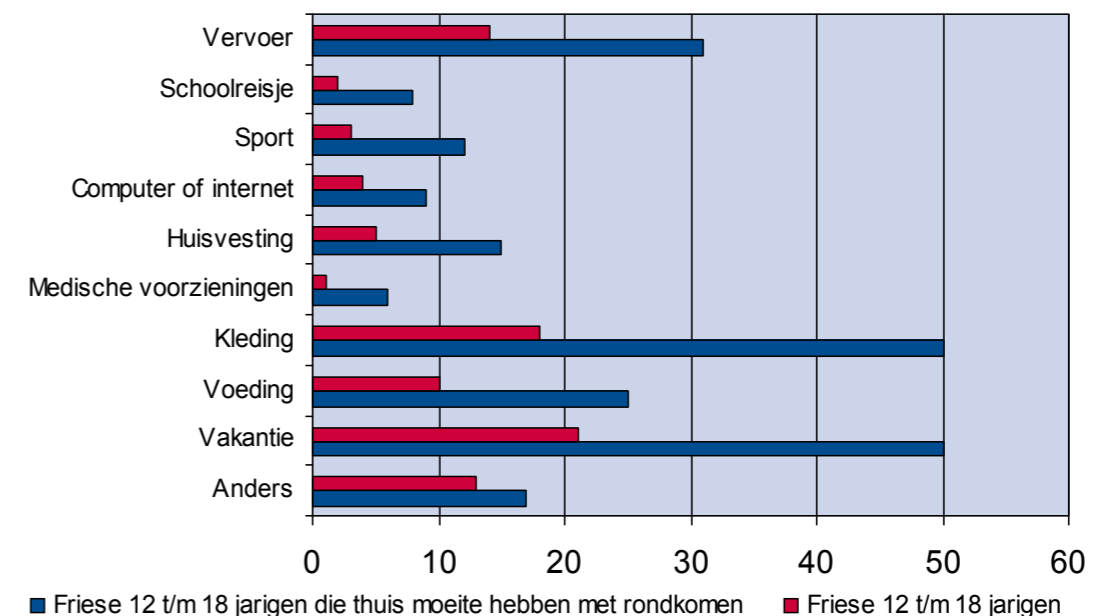
In 2012 woonden er in Fryslân 22344 jongeren van 0 tot 25 jaar in een eenoudergezin.

Jeugdmonitor: Eenoudergezinnen naar regio

Eén op de acht (13%) jongeren geeft aan dat het in de voorafgaande 12 maanden moeite heeft gekost thuis rond te komen van het inkomen van de ouders. Bij iets minder dan de helft (49%) van alle 12 tot en met 18 jarigen wordt wel eens bezuinigd omdat er onvoldoende geld is. Jongeren uit een eenoudergezin geven vaker aan moeite te hebben thuis rond te komen. Daarnaast wordt er vaker bezuinigd, 57% van de jongeren uit een eenoudergezin geeft aan wel eens te bezuinigen.

Vakanties, kleding en vervoer zijn de meest genoemde onderwerpen van bezuiniging. In figuur 8.1. is te zien dat hier ruim twee keer zo vaak op bezuinigd wordt wanneer er moeite is om rond te komen met het inkomen van de ouders. In 2008 gaf 10% van de jongeren aan moeite te hebben gehad om rond te komen met het inkomen van de ouders. Bij 43% van de jongeren werd wel eens bezuinigd.

Figuur 8.1. - Onderwerpen waarop wordt bezuinigd bij jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

8.2. Beleving van school

Ruim drie op de vijf (65%) leerlingen vinden het (erg) leuk op school. Ongeveer één derde (30%) vindt het wel gaan en 6% vindt het niet leuk. Meisjes en 12 tot en met 14 jarigen zijn positiever dan jongens en 15 tot en met 18 jarigen. Jongeren met een lager opleidingsniveau en jongeren uit een eenoudergezin vinden het vaak minder leuk op school (figuur 8.2.).

De leerlingen is ook gevraagd waarom ze het dan niet zo leuk vinden op school. Het meest genoemd zijn:

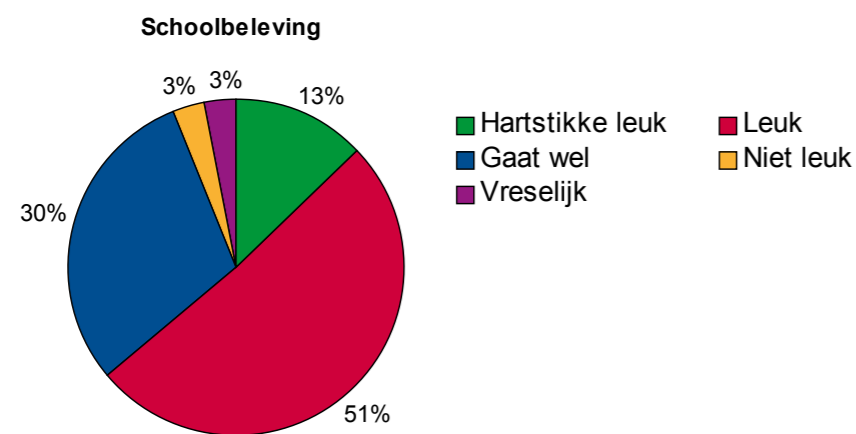
- ik vind de meeste vakken niet leuk;
- de manier van lesgeven is niet leuk;
- ik zie het nut er niet van in,
- de docenten zijn niet aardig en;
- ik heb veel moeite met leren, vind het (te) moeilijk.

“Positief over school”

Ruim één derde (35%) van de leerlingen is de vier voorafgaande weken wel eens thuis gebleven vanwege ziekte. Meer meisjes dan jongens bleven thuis door ziekte. Ook jongeren uit een eenoudergezin bleven vaker thuis wegens ziekte dan jongeren uit een andere gezinssituatie. Leerlingen van 15 tot en met 18 jaar, allochtone jongeren en leerlingen met een lagere opleiding zijn vaker afwezig door ziekte. Daarnaast heeft in Fryslân 8% van de leerlingen de vier voorafgaande weken wel eens gespijbeld. In 2008 was dit nog 15%. Wel is het zo dat jongeren vaker spijsbelen naarmate zij ouder worden.

Landelijk onderzoek wijst uit dat gemiddeld iets minder dan 12% van de 12 tot 17 jarige leerlingen de maand voorafgaand aan het onderzoek heeft gespijbeld¹³.

Figuur 8.2. - Schoolbeleving bij jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

8.3. Ingrijpende gebeurtenissen

Het grootste deel van de Friese jeugd heeft wel eens een ingrijpende gebeurtenis meegemaakt. Van de 12 tot en met 18 jarige jongeren in Fryslân gaat het om 82%. In tabel 8.3. staat een overzicht van de gebeurtenissen waarnaar in dit onderzoek gevraagd is.

Zeventien procent van de 12 tot en met 18 jarigen geeft aan meer dan vier van bovenstaande gebeurtenissen te hebben meegemaakt. In 2008 was dit 14%. Meisjes hebben vaker aangegeven meerdere van bovenstaande gebeurtenissen te hebben meegemaakt. Jongeren hebben minder vaak ingrijpende

“Ingrijpende gebeurtenissen voor bijna alle jongeren”

gebeurtenissen meegemaakt naarmate hun opleidingsniveau toeneemt. Ook allochtone jongeren hebben vaker ingrijpende gebeurtenissen meegemaakt. Jongeren die hun gezondheid als niet zo best/slecht ervaren hebben vaker ingrijpende gebeurtenissen meegemaakt.

Vier procent van de 12 tot en met 18 jarigen geeft aan een overlijden van broer of zus te hebben meegemaakt en van 5% is de vader en/of moeder al overleden. Daarnaast hebben drie op de vijf (60%) jongeren het overlijden van iemand anders van wie ze veel hielden meegemaakt.

Ongeveer één op de vijf jongeren geeft aan te maken te hebben gehad met regelmatige ruzie tussen de ouders onderling (21%), langdurige ziekte of opname van (één van) de ouders (19%) of echtscheiding van de ouders (20%). Jongeren hebben in 2012 iets vaker te maken met echtscheidingen, in 2008 was dit nog 17%. Ook hebben jongeren vaker problemen met geld/inkomen van hun ouders meegemaakt. In 2012 heeft 13% van de jongeren hiermee te maken, in 2008 was dit 8%.

Tabel 8.3. - Percentage jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân dat aangeeft een ingrijpende gebeurtenis te hebben meegemaakt (GGD Fryslân, 2008)

	onderstaande gebeurtenis meegemaakt (%)
overlijden van broer/zus	4
overlijden van vader en/of moeder	5
overlijden van iemand van wie je veel hield	60
langdurige ziekte of opname van jezelf	11
langdurige ziekte of opname van (één van) ouders	19
langdurige ziekte of opname van broer/zus	9
psychische problemen van (één van) je ouders	7
psychische ziekte broer/zus	7
regelmatige ruzie tussen je ouders onderling	21
echtscheiding van je ouders	20
problemen met de nieuwe ouder	9
geweld of mishandeling tussen je ouders	4
zelf gediscrimineerd worden	6
zelf problemen met geld/inkomen hebben	9
problemen met geld/inkomen van je ouders	13
problemen met drank of verslaving van (één van) je ouders	5
zelf problemen met school, werk/werkloosheid	8
problemen met werk/werkloosheid van (één van) je ouders	9
verhuizing of migratie	21
woonproblemen of problemen huisvesting of verblijf in Nederland	3
vluchten vanuit ander land naar Nederland (bijvoorbeeld door oorlog)	3
alleen voor meisjes: zwanger geworden	3
alleen voor jongens: een meisje zwanger gemaakt	3
andere gebeurtenissen of problemen	6

¹³ Dorsselaer S van, Looze M de, Vermeulen-Smit E, Roos S de, Verdurmen J, Bogt T ter, et al. HBS 2009. Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. Utrecht: Trimbos-instituut, 2010

8.4. Geestelijke en lichamelijke mishandeling

In GO Jeugd is op verschillende manieren gevraagd naar mishandeling. Gevraagd is naar geestelijke en lichamelijke mishandeling. Hierbij moet men denken aan vaak getreiterd, uitgescholden, geschopt of geslagen worden.

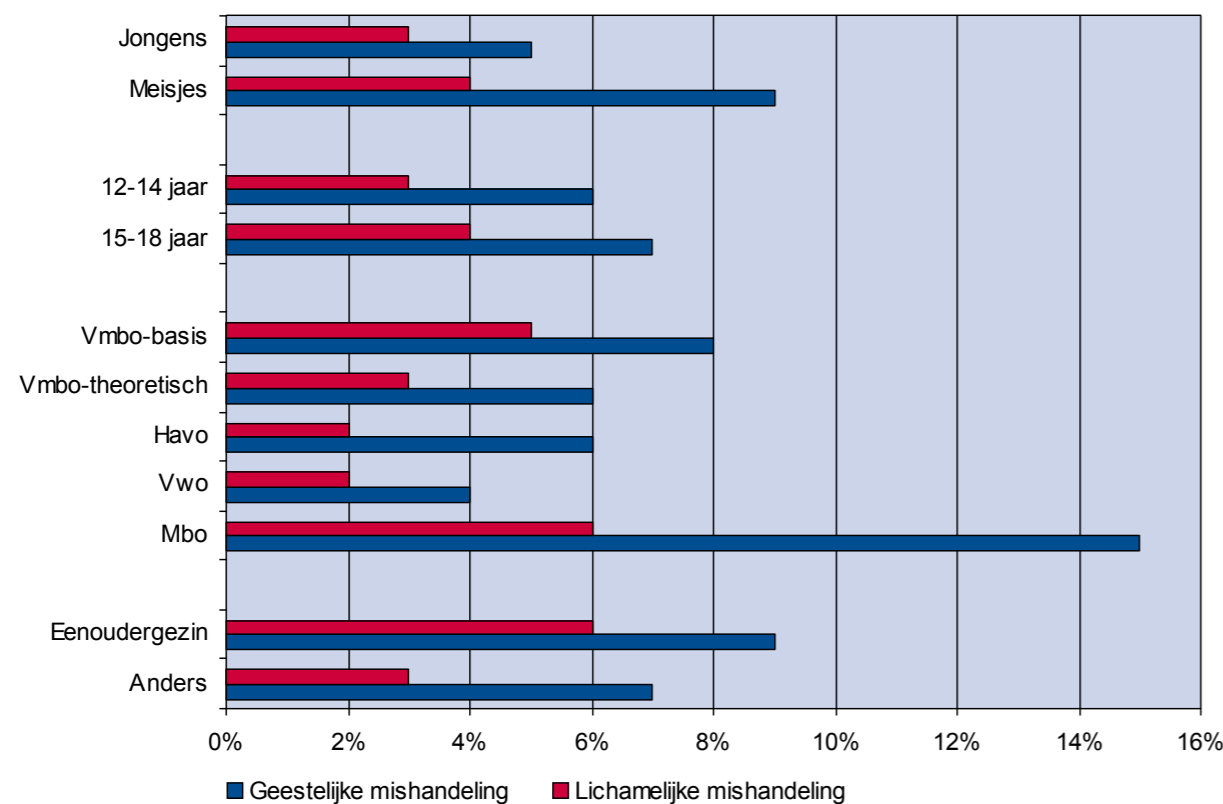
Van de Friese jongeren van 12 tot en met 18 jaar geeft 7% aan op moment van onderzoek wel eens geestelijk mishandeld te worden, 15% geeft aan vroeger mishandeld te zijn. Geestelijke mishandeling gebeurt het meest door een jongere op school of uit de buurt. Drie procent geeft aan lichamen mishandeld te worden. Daarnaast geeft 6% aan nu niet meer mishandeld te worden, maar in het verleden wel. Lichamelijke mishandeling vindt het meest plaats door een jongere op school of een volwassene thuis.

Meisjes geven vaker aan dat zij nu of in het verleden geestelijk mishandeld zijn. Negen procent wordt in het heden mishandeld, 18% werd in het verleden mishandeld. Ook worden allochtone jongeren vaker geestelijk en lichamen mishandeld. Van hen geeft 9% aan geestelijk, en 9% lichamen te worden mishandeld.

Kinderen uit een eenoudergezin geven iets vaker aan mishandeld te worden. Dit geldt voor zowel geestelijke als lichamelijke mishandeling. Van de kinderen uit een eenoudergezin wordt 9% geestelijk en 6% lichamen mishandeld (figuur 8.4.).

“Geestelijke mishandeling komt vaker voor dan lichamelijke mishandeling”

Figuur 8.4. - Mishandeling bij jongeren van 12 tot en met 18 jaar in Fryslân (GGD Fryslân, 2012)

Uit recent landelijk onderzoek blijkt dat ruim 118.000 kinderen en jongeren van nul tot 18 jaar in Nederland worden blootgesteld aan een vorm van kindermishandeling. Dit komt neer op 3% van alle kinderen en jongeren van nul tot 18 jaar. Het gaat dan om alle gevallen met aanwijsbare en vermoedelijke schade voor het kind¹⁴. Een ander onderzoek wijst uit dat één derde van de 12 tot 17 jarige scholieren ooit een gebeurtenis heeft meegemaakt die als vorm van kindermishandeling kan worden beschouwd¹⁵.

8.5. Sociale veiligheid

Onder de term sociale veiligheid wordt verstaan de bescherming of het zich beschermd voelen tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door of dreigt van de kant van menselijk handelen in de openbare ruimte. Voorbeelden van incidenten zijn agressief gedrag (schelden, beledigen, spugen, slaan, vechten, bedreigen, met voorwerpen gooien, met wapen dreigen en aanvallen), brandstichting, vandalisme, openbare dronkenschap, diefstal, verkoop en gebruik van verdovende middelen, bedelen, treiteren, aanranding, verkrachting, zelfmoord, moord en terreuraanslagen¹.

¹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Sociale_veiligheid

Met betrekking tot dit onderwerp is een aantal vragen opgenomen over criminaliteit en veiligheid. Het gaat dan bijvoorbeeld over het stelen van een fiets, brommer of geld en bedreigingen of chantage. Jongeren is gevraagd of ze één van die dingen in de 12 maanden voorafgaand aan het onderzoek was overkomen of dat ze het zelf hadden gedaan. Tot slot is gevraagd naar de onveiligheidsgevoelens overdag of 's avonds en 's nachts.

“Gevoel van onveiligheid bij één op de vijf”

8.5.1. Criminaliteit

Ongeveer één op de tien (8%) 12 tot en met 18 jarigen heeft wel eens spullen vernield van een ander. Bijna eenzelfde percentage jongeren is hier ook wel eens slachtoffer van geweest. Zeven procent zegt wel eens iemand in elkaar te hebben geslagen, terwijl 4% zegt wel eens in elkaar geslagen te zijn. Zes op de tien (59%) jongeren die wel eens in elkaar is geslagen, heeft zelf ook wel eens iemand in elkaar geslagen.

In totaal geeft 22% van de 12 tot en met 18 jarigen aan slachtoffer te zijn geweest van een van de bevroegde vormen van criminaliteit. Ongeveer één op de zes (16%) is dader geweest van criminaliteit. Twee op de vijf slachtoffers van criminaliteit geven aan ook wel eens dader te zijn geweest.

¹⁴ Alink, L., IJzendoorn, R. van, Bakermans, M., [et al.] (2011). 'Kindermishandeling in Nederland Anno 2010: de Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en'. Leiden: Casimir

¹⁵ Lamers-Winkelmann, F., N.W. Slot, B. Bijl en A.C. Vijlbrief (2007). 'Scholieren over mishandeling. Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen in het voortgezet onderwijs'. Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam/PI research.

Over het algemeen zijn jongens, de 15 tot en met 18 jarigen en jongeren uit eenoudergezinnen zowel vaker slachtoffer als dader. Ook opleidingsniveau speelt hierbij een rol. Vmbo-basis leerlingen geven relatief vaker aan slachtoffer en/of dader te zijn, terwijl dit bij de vwo-leerlingen juist weer lager dan gemiddeld ligt. Daarnaast zijn er relatief meer allochtone jongeren die met criminaliteit te maken hebben gehad, zowel als slachtoffer (31%) als dader (21%).

8.5.2. Onveiligheidsgevoelens

In Fryslân voelt 7% van de 12 tot en met 18 jarigen zich overdag wel eens onveilig. Ongeveer één vijfde (19%) van de jongeren geeft aan zich 's avonds of 's nachts wel eens onveilig te voelen. Veel meer meisjes voelen zich overdag en/of 's avonds onveilig. 's Avonds voelen drie keer zoveel meisjes als jongens zich onveilig. Onderwijsniveau lijkt ook samen te hangen met onveiligheidsgevoelens. Ongeveer één op de tien (9%) vmbo-basisleerlingen geeft aan zich overdag wel eens onveilig te voelen, dat is ruim twee keer zoveel als op de havo en het vwo. Van de jongeren uit eenoudergezinnen voelt ruim een kwart (26%) zich 's avonds en 's nachts niet veilig. Ook blijken meer allochtone jongeren zich overdag (10%) en/of 's nachts (23%) onveilig te voelen.

GGD Fryslân

Postadres: Postbus 612

8901 BK Leeuwarden

T 088 22 99 222, F 088 22 99 441

E epidemiologie@ggdfryslan.nl

I www.ggdfryslan.nl

